

izvirni znanstveni članek

UDK 94(497.4 Ig):259
312(497.4 Ig)"17/18"
prejeto: 26. 6. 2001

Jelka Piškurić

univ. dipl. zgodovinarica, Ig 241 b, SI-1292 Ig

Prebivalstvo na Ižanskem skozi matične knjige

IZVLEČEK

Članek se ukvarja z glavnimi značilnostmi prebivalstva na Ižanskem v letih med 1775 in 1825. Predstavljeni in analizirani so osnovni statistični podatki o številu rojstev, porok in smrti, ki so bili dobljeni iz matičnih knjig. Poleg njih so obdelani še podatki o starših in botrih, imenih otrok, boleznih ter povprečni življenjski dobi. Življenje takratnega podeželskega prebivalstva je bilo močno povezano z naravo in njenimi letnimi cikli. To se odraža tako v mesečnem gibanju rojstev, kot tudi porok in smrti. V celoti je bilo demografsko gibanje dokaj konstantno, saj ne zaznamo občutnejših skokov in padcev.

KLJUČNE BESEDE

matične knjige, prebivalstvo, Ig, župnija Ig, rojstvo, poroka, smrt

SUMMARY

POPULATION IN THE IG REGION THROUGH REGISTER BOOKS

The article deals with major characteristics of the population in the Ig region from the year 1775 to 1825. Presented and analysed are basic statistical data on number of births, marriages and deaths that were acquired from the register books. Presented are beside the mentioned data on parents, godparents, names of children, diseases, and average length of life.

The life of the then rural population was strongly connected with nature and its annual cycles. That reflects in monthly variation of births as well as of marriages and deaths. As a whole the demographic course was a good deal constant as we do not sense considerable leaps or falls.

KEY WORDS

register books, population, Ig, the Ig parish, birth, marriage, death

Nekaj o matičnih knjigah in Igu

Oris prebivalstva na Ižanskem temelji na matičnih knjigah ižanske župnije za leta 1775 do 1825. Osnovni podatki, ki nam jih ponujajo, so število rojstev, porok in smrti. Toda matične knjige niso samo vir za preučevanje demografskega gibanja. V njih najdemo vrsto zanimivih podatkov o preprostih ljudeh, ki v svojem življenju najpogosteje niso zapustili drugih sledi kot le podatke o rojstvu, poroki in smrti.

To so bili mogoče najpomembnejši oziroma najsvečanejši dogodki v njihovih življenjih, ki pa nam povedo mnogo več kot samo to, koliko otrok so imeli, koliko stari so stopali v zakonski stan in koliko časa so živeli. Seveda so pomembni tudi ti podatki, a nam matične knjige prinašajo tudi marsikatero druge zanimivosti. Razmak med rojstvom in krstom, ki je bil kar se da kratek, lahko osvetli versko občutljivost takratnih ljudi. Otroci niso bili naključno rojeni oziroma spočeti, prav tako so obstajala ustaljena obdobja za sklepanje zakonov. Leti so se najpogosteje sklepali v času brez verskih prepovedi in v obdobjih predaha med poljskimi opravili. Smrtnost je bila še bolj odvisna od letnih časov. Dve obdobji večje smrtnosti sta bili pozimi, ko so umirali starejši in odrasli, in poleti, ko je umrlo več otrok. Zanimivi so tudi podatki o vzrokih smrti ali pa nekaj tako osnovnega, kot je poimenovanje otrok. Pri izbiri imena so bili pomembni vpliv botrov, predaja imena iz generacije v generacijo in seveda svetniki. Botri pa niso bili pomembni samo zaradi poimenovanja. Z izbiro botrov so se stkale pomembne vezi med družinami, zato so jih starši za svojega novorojenčka verjetno zelo premišljeno izbirali. Botri namreč niso bili dolžni pomagati samo svojemu krščencu, ampak v primeru stiske tudi njegovi družini. Pomembni so torej tudi podatki o stanu oziroma poklicu staršev in botrov.

V drugi polovici 18. stoletja je začela habsburška monarhija z utrjevanjem centralistične državne politike in novega vojaškega sistema pritegovati matične knjige v svojo zakonodajo, do takrat pa so bile le evidenca pripadnikov verske skupnosti. Po novem so torej postale evidenca prebivalstva za državno upravo. Marija Terezija je prva začela posegati na področje matičnih knjig, Jožef II. pa je s patentom iz leta 1784 predpisal državno vodenje matičnih knjig.¹

Pred tem so bile matične knjige pisane narativno v latinskem jeziku. S tem patentom je bila določena enotna podoba matrik, uradni jezik je postala nemščina, podatke pa so vpisovali v vnaprej določene tabele. Informacije, ki jih dobimo iz

teh matičnih knjig, so na prvi pogled bolj skope, saj je število podatkov določeno s tabelo. Stare latinske matrike nam marsikdaj posredujejo prav zanimive podatke, a so bile na žalost vodene preveč nedosledno in za preučevano območje nudijo večinoma samo osnovne podatke. Nove matrike so bile začetek doslednega zapisovanja poklicev, najprej samo za botre, potem pa tudi za starše, kar nam lahko pomaga pri razpoznavanju družinskih strategij.

Za župnijo sv. Martina na Igu sem pregledala matične knjige za obdobje med letoma 1775 in 1825. Za to sem se odločila prav zaradi prehoda iz latinskih matičnih knjig na nemške. Toda vse knjige niso ohranjene. Pri krstnih manjka le knjiga (oziroma knjige) za leta 1786-1794, pri mrliških je luknja večja, od leta 1784 do 1812, poročne pa so ohranjene le od leta 1816.

Do leta 1784 krstne matične knjige vsebujejo naslednje podatke: datum rojstva (pogosto je navedena tudi ura) in krsta (če le-ta ni bil opravljen še istega dne), ime otroka, ime staršev in deklški priimek matere, ime botrov, ime duhovnika, ki je opravil krst, ter kraj in hišna številka. Stan oziroma poklic staršev in botrov se je na začetku pojavljal zelo redko. Včasih je navedena tudi župnija, iz katere je prihajala žena. Vsak krščenec je dobil svoj odstavek, ki se je na primer glasil: "28 Octobris. Circa 2dam postmeridiam noctem nata et eadem die baptizata est Elisabetha Joannis Puzigar et Margarethae Sterlekerin legitima filia. Levantibus eam Andrea Zernigoi et Ursula Glinschzek per Franciscum Fargar Coop. Podreber N. 14."² Ob robu so bila zaradi preglednosti izpisana imena otrok in hišna številka.

Po letu 1784 so zapisi tabelarni, vsebujejo pa podatke o kraju in datumu krsta, ime krščenca, religijo, spol, ali je zakonski ali nezakonski ter podatke o starših in botrih. Na začetku so podatke zapisovali še dokaj nedosledno. Včasih se niso držali obrazca, pod rubriko o datumu krsta so pisali tudi datum in uro rojstva, na začetku še v latinščini. Zapisi si niso sledili dosledno po datumih. Imena so začeli pisati v nemški obliki, vendar se še vedno pojavljajo tudi latinska imena. Slednja so počasi izginjala, pojavljati pa so se začele tudi slovenske oblike imen, vendar bolj redko. Stan oziroma poklic staršev na začetku še ni bil zabeležen, zapisani so bili samo tisti, ki niso bili kmečkega stanu. Šele za dvajseta leta 19. stoletja lahko zasledimo stan oziroma poklic staršev, bolj dosledno pa od leta 1825. Stan oziroma poklic botrov so v tabele zapisovali že od začetka.

² NŠAL, Župnijski arhivi, Ig R 1775-1784, 28. oktober 1777. Poleg vira bom navedla tudi natančen datum rojstva, poroke oziroma smrti in stran, če je to mogoče, saj te niso dosledno označene.

¹ *Vodnik po matičnih knjigah za območje SR Slovenije I*, Ljubljana 1972, str. XVIII-XIX.

Podatki v krstnih matičnih knjigah so zelo raznovrstni in niso bili vodeni dosledno. Podobno je tudi pri mrliških matičnih knjigah. Prva pregledana knjiga je še pisana v latinščini. Podatki so skopi, vsebujejo samo ime in priimek umrlega, starost ter kraj in hišno številko. Vzrok smrti je zapisan samo občasno. Tudi starosti niso pisali dosledno, ponekod ta podatek manjka, ponekod pa je zabeležen zelo natančno. Podatki se nanašajo na pokop, le redko je zapisan datum smrti. Zapis ponavadi vsebuje samo osnovne podatke, lahko pa je tudi bolj natančen, kot na primer: "Sepulta Maria Saver vidua obiit 12ma hujus hora 3. pomeridiana per me Josephum Schrinner. Solam extremam nectionem percepit, prius tamen in eodem morbo ante 4 menses sacramentis provisa aetatis 49 annorum per Josephum Schrinner ex Shelimle Nro 3."³ Tabelačni zapisi pa so vsebovali naslednje podatke: ime pokojnika, datum smrti oziroma pokopa (ponavadi so vpisovali oba podatka), kraj in hišna številka, starost, vera, spol, bolezen oziroma vzrok smrti, ali je prejel poslednje sveto maziljenje ter podpis duhovnika.

Poročne matične knjige so na voljo šele za čas od leta 1816. Tabele vsebujejo podatke o datumu poroke, o ženinu in nevesti (prebivališče, ime in priimek ter deklinski priimek neveste, stan, religija, starost, ali sta samska ali vdovec oziroma vdova), o njenih starših (ime, priimek in stan očeta ter ime in priimek matere) in o pričah (ime in priimek ter stan). Poleg tega so navedene še listine o sklenitvi poroke, če so le-te obstajale. Na koncu je bil podpis duhovnika.

Prvotna župnija sv. Martina na Igu je obsegala kraje Ig oziroma Studenec, kot se je imenoval takrat (ime Ig je bilo skupno za celo okolico), Staje, Kot, Iška vas, Mala vas, Iška, Gornji Ig, Strahomer, Vrbljene, Tomišelj, Jezero, Brest, Matena, Iška Loka, Dobravica, Podgozd, Škrilje, Gornje Golo, Dolnje Golo, Selnik, Rogatec, Visoko, Zapotok, Kremenica, Draga, Sarsko, Klada, Pijava Gorica, Brezje, Smerjene, Gradišče, Vrh, Kopija, Skopačnik, Pleše, Podreber, Želimlje, Suša. Konec osemdesetih oziroma v začetku devetdesetih let 18. stoletja, ravno v obdobju, za katerega manjkajo rojstne matične knjige (to je med leti 1786-1794), se je obseg župnije spremenil. Le-ta se je zmanjšal, ker je nastala nova župnija Želimlje, kamor so vključili kar nekaj krajev iz župnije Sv. Martina. Kasneje je nastala tudi župnija Tomišelj. Kljub temu so se nekateri kraji, predvsem tisti z meja novonastale župnije, še vedno pojavljali v matičnih knjigah skozi vse obdobje, ki sem ga preiskovala. Nekajkrat vse našla tudi vpise iz Ljubljane (natančneje trikrat) in en vpis iz Lip. Sprememba obsega župnije sodi v obdobje preureditve župnij v avstrijskih

škofijah, ki so jo izvedli za časa vladanja Jožefa II. Pri preureditvi so se ravnali po dveh načelih: nova župnija naj se uredi, če je dostop do stare hudo oviran, kraji naj pripadejo lažje dostopnim središčem; drugo načelo pa je določalo, da naj do središča župnije ne bo več kot uro hoda.⁴ Pri raziskovanju sem upoštevala vse vpise v matične knjige, čeprav so vpisovali tudi druge kraje.

V Ilirskih provincah (1809-1813) je bilo Ižansko vključeno v eno izmed občin (mairie) province Kranjske. Sedež občine je bil v Brestu, je pa vključevala vasi Studenec, Iška Loka, Matena, Tomišelj, Vrbljene, Strahomer, Planinica, Jezero, Gornji Ig, Iška vas, Mala vas, Kot, Staje, Dobravica in Kremenica. Občinska razdelitev se je deloma ohranila tudi v predmarčnem času. Leta 1829 je bila zgrajena cesta čez Ljubljansko barje, ki je Ljubljano povezala z Igom. S tem se je začela načrtna poselitev Barja, povečal se je tudi promet v smeri proti Ljubljani. Zaradi padca nivoja vode po izgradnji Grubarjevega kanala v letih 1772-1782 in te ceste je propadlo čolnarstvo.⁵

Najprej so bila rojstva

V kmečkem svetu v tistih časih rojstvo otroka ni bilo pospremljeno s takim pričakovanjem kot danes. Ženske tudi v pozni nosečnosti niso prekinile z delom na polju in z drugimi opravili. Boj za preživetje jim tega ni dovoljeval, visoka plodnost pa bi jih predolgo odvrnila od aktivnega dela. Preživetje ostalih družinskih članov je bilo pomembnejše, zlasti če je družina že bila številčna. Verjetno pa se tudi zaradi velike smrtnosti otrok matere niso pretirano navezovala oziroma ukvarjala z novorojenčki.⁶

Krstne matične knjige nam v prvi vrsti nudijo podatke o številu rojstev. Če smo natančni, so v matične knjige zapisani krsti, vendar so bili skoraj vsi novorojenci krščeni. Velikokrat namreč najdemo pripis, da je bil otrok "zaradi nuje" ("ob necessitate" ali "im Noth") krščen kar na domu. Zato lahko število krstov vzamemo za število rojstev. Upadanje in naraščanje števila rojstev nam lahko pokaže, kako je naraščalo oziroma upadalo število prebivalcev. To pa nas opozarja na krizne in boljše čase, ko so se ljudje odločali za manjše ali večje število otrok. Zaradi pomanjkanja podatkov sem se odločila, da bom rojstva prikazala ločeno za dve obdobji, nekoliko bolj pa se bom osredotočila na drugo obdobje. Oglejmo si grafikona, ki ponaazarjata število rojstev po letih.

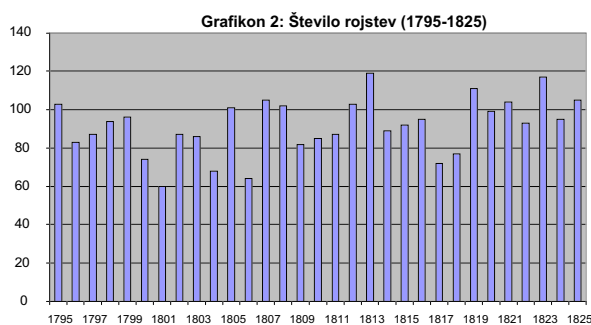
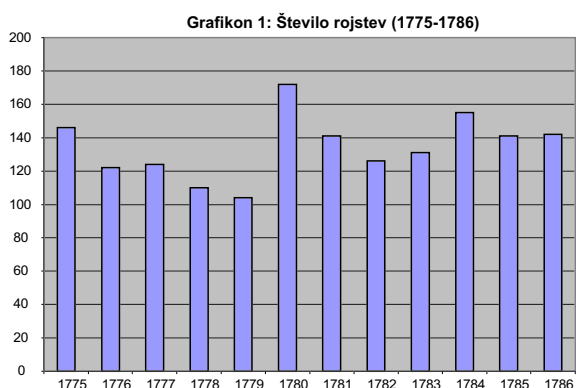
⁴ *Zgodovina cerkve na Slovenskem*, str. 160-161.

⁵ *Gestrin, Svet pod Krimom*, str. 21-22.

⁶ *Verginella, Družina v Dolini pri Trstu v 19. stoletju*, str. 17-18.

³ NŠAL, Župnijski arhivi, Ig M 1772-1784, 14. januar 1781.

Veduta Iga, razglednica iz leta 1934
(lastnik Ivan Jakič, Ig 350)

V drugem grafikonu opazimo upad števila rojstev, kar je posledica že omenjenega zmanjšanja obsega župnije. Zato grafikon med seboj nista primerljiva. Najprej se osredotočimo na prvi grafikon, ki prikazuje obdobje med letoma 1775 in 1786. V tem času izrazitega porasta rojstev ni bilo in je bilo razmeroma konstantno. Opazimo lahko samo manjši padec v letih 1778 in 1779 ter takoj nato sunkovit porast leta 1780. Skupno je bilo rojenih 1614 otrok, od tega 825 oziroma 51,1% dečkov in 789 oziroma 48,8% deklic. Število dečkov je resda malo večje od števila deklic, vendar se je razmerje med obema od leta do leta spreminjalo. Povprečno število rojstev na leto je bilo 134,5.

Tudi v obdobju, ki nam ga prikazuje drugi grafikon (1795-1825),⁷ še ni bilo izrazitega porasta rojstev. Opazimo lahko štiri večje padce števila rojstev v letih 1801, 1804, 1806 in 1817-1818. Imamo tudi nekaj porastov, in sicer v letih 1795, 1805, 1807-1808, 1812-1813 ter naraščanje števila rojstev med leti 1819-1825. V letih od 1801-1808 si torej sledi več zaporednih viškov in padcev. Če združimo število rojstev po petletjih, opazimo podobne značilnosti:

Petletje	Število rojstev
1796-1800	434
1801-1805	402
1806-1810	438
1811-1815	490
1816-1820	454
1821-1825	514

Tabela 1: Število rojstev po petletjih

V obdobjih od 1801-1805 in 1806-1810 vidimo upad rojstev zaradi več zaporednih padcev po nekaterih letih. V obdobju 1811-1815 je opazen porast zaradi velikega števila rojstev v letih 1812-1813. V petletju 1821-1825 že zaznamo počasno naraščanje števila rojstev v primerjavi s prejšnjimi obdobji. Med letoma 1795 in 1825 je bilo rojenih skupno 2835 otrok, povprečno 91,5 otrok na leto. 1458 oziroma 51,4% je bilo dečkov, 1377 oziroma 48,6% pa deklic. Tudi tu se razmerje med obema spoloma spreminja, skupno pa je bilo rojenih malo več dečkov kot deklic.

Skopi podatki o številu rojstev nam povedo le malo o takratnih demografskih značilnostih prebivalstva. Število prebivalstva v obravnavanem obdobju verjetno ni bilo konstantno, temveč je naraščalo in padalo. S pomočjo števila prebivalstva bi lahko izračunali stopnjo rodnosti.

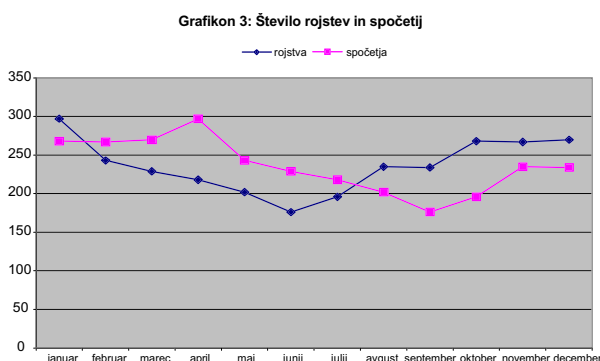
Število rojstev se ni spreminjalo samo z leti, ampak je bilo različno tudi v posameznih mesecih. V določenih letnih časih se je rodilo več otrok kot v drugih. Ker so rojstva pravzaprav odvisna od spočetja, tudi to pozna sezonska nihanja, seveda v drugih mesecih. Podatke o mesecih rojstva dobimo neposredno iz matičnih knjig, iz teh pa posredno tudi podatke o spočetjih. Od spočetja do rojstva preteče deset luninih mesecev, to je štirideset tednov oziroma približno devet koledarskih mesecev. Upoštevati je treba tudi kratek mesec februar. Torej so bili otroci rojeni prve dni marca, spočeti v mesecu maju, prav tako kot otroci, ki so bili rojeni

⁷ Pri prikazovanju statističnih podatkov sem izpustila leto 1794, ker sem našla podatke samo za zadnja dva meseca.

februarja.⁸ Seveda so se otroci tako kot danes, lahko rodili prezgodaj oziroma prepozno, čeprav nedonošenčki niso imeli velikih možnosti za preživetje. Verjetno lahko kljub temu posplošimo in vzamemo razliko devetih mesecev, saj nas zanima predvsem splošni trend. Za ponazoritev sezonskega gibanja rojstev in spočetij sem vzela podatke samo za leta 1795-1825. Oglejmo si tabelo in grafikon s številom rojstev in spočetij:

Mesec	Število rojstev	Število spočetij
januar	297	268
februar	243	267
marec	229	270
april	218	297
maj	202	243
junij	176	229
julij	196	218
avgust	235	202
september	234	176
oktober	268	196
november	267	235
december	270	234

Tabela 2: Število rojstev in spočetij po posameznih mesecih

Pri rojstvih opazimo dva vrhunca. Prvi je v začetku leta, meseca januarja. Do junija število rojstev upada, potem pa spet začne naraščati. Drugi višek rojstev imamo ob koncu leta: zajema tri mesece, oktober, november in december. Rojstva torej niso naključna, saj bi tako moralo skozi celo leto priti do ravnotežja. Vendar bi glede na te podatke težko govorili o kakem načrtovanju rojstev v mesecu, ki bi bil najbolj primeren za preživetje otroka. Lahko pa so nadzorovali velikost družine. Na plodnost so namreč vplivali naslednji dejavniki: starost mladoporočencev ob vstopu v zakonski stan, predporodni in medporodni intervali ter trajanje zakona.⁹

⁸ Pančur, Celjani v krstnih knjigah od 1773 do 1857. *Odsevi preteklosti 1*, str. 208.

⁹ Chaunu, *Civilizacija klasične Evrope*, str. 174-181.

Podobno velja tudi za spočetja, saj so rojstva vendarle odvisna od njih, vendar imajo le en višek. Prve tri mesece je spočetij relativno veliko, višek je aprila.¹⁰ Potem število spočetij upada do septembra, ko doseže najnižjo točko. Od tu naprej spet narašča do konca leta.

Po odloku iz leta 1770 duhovniki niso smeli vpisati imena in priimka nezakonskega očeta v matično knjigo, razen če oče tega ni izrecno zahteval. Pogosto so za nezakonske otroke vodili posebne rojstne knjige "liber arcanus", kamor so vpisali tudi ime in priimek očeta, lahko pa so v običajnih matičnih knjigah za njih vodili poseben del. Patenta iz leta 1784 in 1787 sta določila, da v rojstne knjige vpišejo tudi nezakonske otroke, nezakonskega očeta pa vpišejo samo, če so duhovnik in botri potrdili, da je oče prisoten in da je sam priznal očetovstvo oziroma predlagal vpis. Mati ni bila dolžna navesti imena nezakonskega očeta.¹¹

Pozakonitev otrok po poroki je bila odvisna od predhodnega priznanja očetovstva. Pri vpisu pozakonitve po kasnejši poroki so podatke o poroki vpisali iz poročne knjige.¹² Tako se je na primer 22. novembra 1823 na Studencu rodil nezakonski Andreas Julius. Mati Katharina Edlauer je bila samska in je v "takem stanju" prišla iz Ljubljane.¹³ Vpisano je bilo tako ime očeta kot ime priče. 17. oktobra 1831 je bil dodan še pripis, da je bil otrok po poroki naknadno legitimiran.

Pri proučevanju nisem naletela na posebne knjige za nezakonske otroke, vpisovali so jih skupaj z ostalimi otroki. Za celo obdobje do konca 18. stoletja je bilo število nezakonskih otrok majhno, za veliko let ni bilo zapisanega nobenega nezakonskega otroka. Za obdobje do leta 1784 oziroma do 1787 bi lahko bili ti podatki nezanesljivi oziroma pomanjkljivi, saj je bilo v starejših matičnih knjigah nezakonsko poreklo otroka zabeleženo le občasno, tudi nezakonski otroci, ki so umrli kot dojenčki, se ne pojavljajo.¹⁴ Vendar je bilo tudi po letu 1784 oziroma 1787, ko je bilo določeno, da se v matične knjige vpišejo tudi nezakonski otroci, število le-teh na začetku majhno, proti koncu obravnavanega obdobja pa se je nekoliko povečalo.

¹⁰ Chaunu omenja višek spočetij spomladi (str. 186-187), Štuhec aprila in maja (str. 130), pri Pančurju pa se višek zavleče od aprila do junija (str. 209).

¹¹ *Vodnik po matičnih knjigah za območje SR Slovenije I*, Ljubljana 1972, str. XLVII.

¹² Prav tam, str. LII.

¹³ NŠAL, Župnijski arhivi, Ig R 1818-1834, 22. november 1823, str. 55.

¹⁴ Pančur, Celjani v krstnih knjigah od 1773 do 1857. *Odsevi preteklosti 1*, str. 199.

Leto	Število nezakonskih otrok	Odstotek nezakonskih otrok
1775	0	0%
1776	3	2,5%
1777	0	0%
1778	1	0,9%
1779	0	0%
1780	0	0%
1781	0	0%
1782	1	0,8%
1783	2	1,5%
1784	1	0,6%
1785	1	0,7%
1786	1	0,7%

Tabela 3: Število nezakonskih otrok (1775-1786)

Leto	Število nezakonskih otrok	Odstotek nezakonskih otrok
1796-1800	3	0,7%
1801-1805	6	1,5%
1806-1810	12	2,7%
1811-1815	15	3,1%
1816-1820	7	1,5%
1821-1825	24	4,7%

Tabela 4: Število nezakonskih otrok po petletjih (1796-1825)

V prvi tabeli sem prikazala število nezakonskih otrok za vsa leta in njihov delež med vsemi rojenimi otroci, v drugi pa sem jih zaradi velikega števila let prikazala po petletjih. Kot lahko vidimo, je delež nezakonskih otrok med vsemi novorojenčki relativno majhen. To je verjetno posledica podeželskega okolja, kjer so se bolj ozirali na moralne norme. Na podeželju so zakon v glavnem spoštovali, nezakonska rojstva pa so prevladovala v mestih.¹⁵ Število nezakonskih otrok je počasi naraščalo v 19. stoletju. Nezakonski otroci tudi niso dobivali slabšalnih imen, njihovi botri pa so bili prav tako ugledni ali pa manj ugledni kot pri drugih prebivalcih.

Ker so v matične knjige zabeležili datum krsta in ne rojstva, lahko proučevanje razmaka med rojstvom in krstom omogoča spoznavanje verskega občutja ljudi. Patent iz leta 1784 je določil, da morajo vpisovati v rubriko datum rojstva. Ker tega niso dosledno spoštovali, so leta 1812 določili, da morajo v rojstno knjigo zabeležiti datum rojstva pred datumom krsta. V praksi so oba datuma vpisovali v isto rubriko.¹⁶

Ljudje so se zaradi velike smrtnosti novorojenčkov potrudili, da so otroka krstili čim prej, ker so se bali, da bo drugače umrl nekrščen. Ponavadi so krstili otroka še na dan rojstva ali pa naslednji dan. V proučevanem obdobju sem naletela samo na tri primere, ko je med rojstvom in krstom preteklo več dni. Sodnemu slugi Hansu Georgu Rindelmayerju se je 1. septembra 1803 rodila hči Anna Maria, krščena pa je bila 4. septembra.¹⁷ Prava rekorderka pa je bila mala Joanna Ludovica Eulalia, ki se je rodila 7. julija 1810 v Gradišču, kjer so se njeni starši morali ustaviti na poti. Joanna Ludovica Eulalia je bila krščena na Studencu šele 26. avgusta.¹⁸ Blizu ji je bil tudi nezakonski Lorenz, ki je bil rojen na Studencu 17. julija 1823, mati pa ga je dala krstiti šele 10. avgusta v Želimlju.¹⁹

Na vero v moč krsta kaže tudi pogost pojav opombe, da so bili otroci krščeni v sili kar doma. Ob odsotnosti duhovnika je lahko otroka krstila na primer kar babica ali pa mežnar. Do kakšnih skrajnosti je lahko prišlo, nam ponazarja naslednji primer: ker je bila nosečnica, ko je umrla, že v osmem mesecu nosečnosti, je ranocelnik odprl njeno telo, da so otroka lahko krstili, potem pa so ga skupaj z materjo pokopali.²⁰ Česa takega si v današnjih časih verjetno ne moremo predstavljati brez zgražanja, takrat pa je bilo to nekaj samo-umevnega.

Ločili so tudi mrtvorrojene otroke in nekrščene. Prvi so se že rodili mrtvi, drugi pa so umrli tako hitro, da jih niso mogli krstiti. Ker pa so bile krstne matične knjige v prvi vrsti evidenca krstov in ne toliko rojstev, se ta delitev bolj dosledno pojavlja v mrliških matičnih knjigah.

Starši so pri poimenovanju lahko upoštevali različne dejavnike. Če so otroka poimenovali po svetniku, so ga zaupali njegovemu varstvu. Lahko so se odločili za nadaljevanje tradicije in so otroka poimenovali po očetu oziroma materi ali pa po drugih družinskih članih. Na ime so seveda vplivali tudi botri, zglede pa so iskali tudi v vladarskih družinah. Težko bi rekli, kateri dejavnik je imel pri tem prevladujočo vlogo, saj so se imena svetnikov, staršev, družinskih članov, botrov oziroma članov vladarske družine lahko prekrivala. Glede na to, da sem pregledovala matične knjige z izključno podeželskega okolja in da si velikokrat sledijo vpisi enakih imen, ki se v glavnem tudi pojavljajo v istih mesecih, bi lahko sklepali, da je imelo v tem primeru veliko vlogo poimenovanje po svetnikih.

¹⁷ NŠAL, Župnijski arhivi, Ig R 1794-1805, 4. september 1803, str. 79.

¹⁸ NŠAL, Župnijski arhivi, Ig R 1805-1812, 26. avgust 1810, str. 40.

¹⁹ NŠAL, Župnijski arhivi, Ig R 1818-1834, 10. avgust 1823, str. 52.

²⁰ NŠAL, Župnijski arhivi, Ig M 1818-1840, 21. oktober 1825, str. 50.

¹⁵ Chaunu, *Civilizacija klasične Evrope*, str. 173.

¹⁶ *Vodnik po matičnih knjigah za območje SR Slovenije I*, Ljubljana 1972, str. XXXIX.

Da je pri poimenovanju lahko prišlo tudi do različnih mnenj, nam prikazuje tudi pripis pri malem Nikolaju, ki se je rodil 3. februarja 1809, da "naj bi se po navedbi očeta moral imenovati Blaž".²¹

Pri prevodu latinske oziroma nemške oblike imena sem se večkrat morala odločiti med dvema oblikama.²² Ime Andreas sem prevedla v Andrej in ne Andraž, Mathias v Matija namesto Matjaž, Mathaeus v Matevž namesto Matej ter Nikolaus v Nikolaj namesto Miklavž. Namesto Bartolomej in Georg sem uporabila imeni Jernej in Jurij. Pri ženskih imenih pa sem namesto nemških oblik Gertruda in Agnes raje uporabila slovenski obliki Jera in Neža.

Deset najbolj pogostih moških in ženskih imen nam prikazuje naslednja tabela:

Moška imena			Ženska imena		
1.	Janez	320	1.	Marija	825
2.	Jožef	240	2.	Urša	243
3.	Anton	239	3.	Helena	238
4.	Martin	199	4.	Jera	193
5.	Jakob	169	5.	Neža	183
6.	Matevž	150	6.	Margareta	140
7.	Matija	143	7.	Elizabeta	139
8.	Andrej	112	8.	Ana	58
9.	Jurij	105	9.	Lucija	37
10.	Mihael	86	10.	Polona	36

Tabela 5: Pregled najbolj pogostih imen

Pri tabeli sem upoštevala podatke za celotno obdobje 1775-1825. Pri moških imenih ni tako velikih razlik med imeni kot pri ženskih, kjer močno prevladuje Marija. V različnih obdobjih so bila verjetno popularna različna imena, zato se je vrstni red moških imen bolj spreminjal kot pri ženskih. Če pogledamo naslednji tabeli (za obe obravnavani obdobji posebej), vidimo spremembe v vrstnem redu. V prvem obdobju Jožef pade na četrto mesto, Janez na sedmo, Anton pa se povzpne na prvo. Malo je Francetov. Njihovo število se vztrajno povečuje v naslednjem obdobju, a jih je še vedno premalo za uvrstitev med prvih deset. V drugem obdobju je vrstni red približno enak kot v skupnem seštevku, ker je to obdobje daljše in v seštevku prevladuje.

Moška imena			Ženska imena		
1.	Anton	84	1.	Marija	279
2.	Matevž	74	2.	Urša	100
3.	Jurij	67	3.	Jera	84
4.	Jožef	64	4.	Helena	84
5.	Martin	62	5.	Neža	71
6.	Matija	53	6.	Elizabeta	55
7.	Janez	51	7.	Margareta	45
8.	Jakob	47	8.	Polona	19
9.	Andrej	45	9.	Lucija	14
10.	Mihael	34	10.	Ana	12

Tabela 6: Pregled najbolj pogostih imen (1775-1786)

Moška imena			Ženska imena		
1.	Janez	269	1.	Marija	546
2.	Jožef	176	2.	Helena	154
3.	Anton	155	3.	Urša	143
4.	Martin	137	4.	Neža	112
5.	Jakob	122	5.	Jera	109
6.	Matija	90	6.	Margareta	95
7.	Matevž	76	7.	Elizabeta	84
8.	Andrej	67	8.	Ana	46
9.	Jernej	59	9.	Lucija	23
10.	Mihael	52	10.	Polona	17

Tabela 7: Pregled najbolj pogostih imen (1794-1825)

Če pogledamo, koliko imen so imeli krščenci, vidimo, da prevladujejo tisti z enim imenom. To verjetno lahko pripišemo podeželskemu okolju. Število krščencev z dvema oziroma tremi imeni se v drugem obdobju sicer malo poveča, vendar število skupaj dosežata le dober odstotek vseh krščencev.

	Eno ime		Dve imeni		Tri imena	
1775-1786	1611	99,8%	3	0,2%	0	0%
1794-1825	2793	98,9%	24	0,9%	6	0,2%

Tabela 8: Število krščencev z enim, dvema ali tremi imeni

Poleg imen in števila otrok najdemo v novejših matičnih knjigah tudi imena staršev in botrov ter njihov poklic ali stan. Do leta 1784 pa poklica oziroma stanu staršev nisem zasledila. Zelo redko se je pojavil zapis poklica oziroma stanu botrov in sicer le v primerih, ko botri niso bili kmečkega stanu. Natančneje – taka sta bila le dva zapisa. 5. januarja 1783 se je Gregorju Kallischarju in ženi Heleni rodil sin Gašper. Botra sta mu bila dominus Janez Glozpichler, prefekt na gradu Sonnegg, in

²¹ NŠAL, Župnijski arhivi, Ig R 1805-1812, 3. februar 1809, str. 28.

²² Pri tem sem si pomagala z: Jan ez Keber: *Leksikon imen*. Celje : Mohorjeva družba, 1996.

domina Ivana Apolonija Gottscher.²³ Drugi primer je iz Strahomerja. Mariji Jožefi, hčerki Matije in Marije Roth, sta bila botra dominus Janez Krištofer Glazpihler, ki je bil omenjen že prej, in domina Helena Pishizhin.²⁴ Oznaka "dominus" verjetno pomeni, da gre za človeka, ki je užival velik ugled, ni pa bil plemič, kajti plemiči so bili označeni kot "nobilis", "praenobilis" ali "illustrissimus dominus".²⁵

Od junija 1784 so poklic ali stan botrov vpisovali dosledno, izjeme so redke. Zapisali so poklic botra in tudi botre, pri čemer so upoštevali poklic njenega moža. Poklic ali stan staršev, natančneje očeta, so do dvajsetih let 19. stoletja vpisovali ponavadi le pri tistih, ki niso bili kmečkega stanu. Toda teh vpisov ni bilo dosti, ker gre pač za izključno kmečko okolje. Bolj dosledno so poklic oziroma stan staršev začeli vpisovati šele leta 1825, prav na koncu obdobja, ki sem ga pregledovala. Takrat se tudi niso omejili zgolj na oznako kmečki stan, ampak so ločevali starše glede na velikost hube (včasih so vpisali tudi kateremu gospostvu je pripadala).

Poklici staršev so bili le redko omenjeni. Od junija 1784 do leta 1825 je bil poklic ali stan zabeležen samo pri štirinajstih primerih, šele leta 1825 so začeli vpisovati tudi kmečki stan. Domnevamo lahko, da je bila večina staršev kmečkega stanu. Delež staršev, ki to niso bili, je 0,6%, torej niti en odstotek. Ker so jih natančneje beležili šele od leta 1825, deležev ne moremo primerjati po skupinah. Najnižja skupina kmečkega prebivalstva so bili gostači (Inwohner), ki niso imeli nobene posesti, preživljali so se z dnino in rokodelstvom. Na višjem položaju so bili kajžarji (Keuschler), ki

so imeli hišo in majhen košček zemlje.²⁶ Sledili so jim kmetje s svojo kmetijo, ki pa je bila različno velika (¼ hube, ½ hube, cela huba itn.).

Ker je bilo to izključno podeželsko okolje, obrtnikov skorajda ni bilo. Zasledila sem enega zidarja (ki pa je delal v Ljubljani) in enega kovača. Prav tako je bil med starši samo en trgovec. Po trikrat sta bila omenjena sodni sluga in učitelj, trije očetje so imeli vojaški poklic. Dva sta bila uradnika (iz Ljubljane), dva čolnarja in en mežnar.

Pestrost poklicev botrov je večja kot pri starših, saj lahko poklice botrov spremljamo dlje časa in sta bila botra praviloma dva. Tudi ko sta bila botra zakonca in je bil stan žene označen le s pripisom "njegova žena", sem za ženo upoštevala možev poklic, ker so takrat tako tudi razmišljali in so le redke ženske imele samostojen poklic. Naslednja težava je bila, da se v relativno majhnem okolju velikokrat ponavljajo isti botri. Vendar sem se odločila, da bom prikazala celotno število botrov, čeprav se nekateri ponavljajo. Tako bomo lahko videli, kolikokrat so se starši odločili za določen poklic, čeprav ga je lahko opravljala ena in ista oseba.

Tudi pri botrih je večinski delež pripadel kmečkemu stanu, vendar se je število drugih poklicev malo povečalo. Za obdobje od junija 1784 (ko so jih začeli zapisovati) do decembra 1786 sem našla naslednje:

Poklic	
kmet	660
gostilničar	6
lovec	4
mlinar	2
mežnar	2
organist	2
padar	1
drvar	1
usnjar	1

Tabela 9: Poklici botrov (1784-1786)

Odstotek botrov kmečkega stanu v tem kratkem obdobju je zelo visok, 97,2%. Sledi mu gostilničarski poklic z 0,9%, drugi poklici pa so redko zastopani. Zaradi večjega števila podatkov sem se bolj osredotočila na obdobje od novembra 1794 do decembra 1825. Za to obdobje sem našla naslednje poklice botrov:

*Birma s konca tridesetih let
(lastnica Sonja Piškurič, Ig 241b)*

²³ NŠAL, Župnijski arhivi, Ig R 1775-1784, 5. januar 1783.

²⁴ NŠAL, Župnijski arhivi, Ig R 1775-1784, 19. marec 1784.

²⁵ Štuhec, Prebivalstvo Ljubljane v drugi polovici 17. stoletja na podlagi matičnih knjig. *Kronika*, 33, 1985, št. 2-3, str. 135.

²⁶ Pri tem in pri poklicih botrov sem si pomagala z razdelitvijo poklicov v: Pančur, Celjani v krstnih knjigah od 1773 do 1857. *Odsevi preteklosti I.*, str. 217-220.

Poklic	
kmet	5427
rihtar, župan ²⁷	40
gostilničar	16
mlinar	15
učitelj	13
čolnar	9
upravitelj grofije Sonneg	6
plemstvo	4
lovec	4
mežnar	4
meščan	3
mesar	3
krojač	2
trgovec	2
mizarski mojster	2
milni mojster	2
konjedec	2
sodni sluga	1
žagar	1
uradnik	1
kovač	1
babica	1
kuharica	1
perica	1

Tabela 10: Poklici botrov (1794-1825)

Seveda spet premočno prevladujejo botri kmečkega stanu, ki jih je 97,6%. Na drugem mestu je rihter oziroma župan (oziroma njegova žena, ki je bila še posebno aktivna botra in je imela veliko krščencev), a znaša ta delež le 0,7%. Kljub temu to kaže na velik ugled, ki ga je užival v vaškem okolju. Podoben ugled so verjetno imeli tudi gostilničar, mlinar in učitelj, ki so približno enakovredno zastopani. Njihov delež znaša 0,3% oziroma 0,2%.

Kmetje so večinoma iskali botre kar med samim kmečkim slojem. Nekateri, verjetno bogatejši ali kako drugače pomembnejši, so se povezali s takimi poklici, ki so uživali večji ugled, ali pa celo z višjimi sloji, vendar so bili redki. Predvsem so se prebivalci z uglednejšimi poklici povezali z enakimi ali višjimi sloji, čeprav se niso branili tudi bogatejših kmetov.

Izbira botrov vsekakor ni bila naključna, saj je družina po tej poti oblikovala pomembne odnose

in utrjevala ugled, ki ga je imela znotraj skupnosti. Starši niso izbirali botrov, ki bi bili revnejši od njih, ampak take, ki so jim bili enaki, včasih pa se jim je posrečila povezava z vaškimi veljaki, učitelji, gostilničarji, obrtniki. Vsekakor so jim te povezave koristile v kriznih časih, to je v času slabih letin, lakote, bolezni. Boter namreč ni pomagal samo svojemu krščencu, ampak celotni družini.

Začetek nove družine

O porokah sem iz pregledanega gradiva izvedela najmanj, saj je bilo na voljo premalo podatkov. Poročne matične knjige za ižansko župnijo sem našla šele za čas od leta 1816, pregledala pa sem jih do leta 1825. V tem zelo kratkem obdobju sem našela 139 porok, toda ni nujno, da so to bile vse, saj so bile zapisane v poročno matično knjigo tiste župnije, ki ji je pripadala nevesta. Iz vsega tega lahko vidimo, da so ti podatki težko primerljivi z ostalimi, tudi povprečne vrednosti so vprašljive, saj za tako kratko obdobje ne moremo dobiti pravega vzorca.

S poroko sta si ženin in nevesta obljubila zvestobo, začela pa sta tudi novo družino, novo družbeno razmerje, ki je zajelo tudi obe sorodstveni veji in je bilo pomembno za celotno skupnost.²⁸ Poroka je le redko potekala samo zaradi ljubezni mladoporočencev (čeprav je tudi ne moremo izničiti, saj ne moremo ugotoviti, v koliko primerih jo je spremljala), pomemben je bil predvsem gospodarski dejavnik. Zato je družina in celotna družba nadzorovala poročne izbire, zaradi koristi posameznika in družine je bilo sklepanje zakonskih zvez vedno omejeno. Kdor se ni podredil "družinskim strategijam", je lahko družino prikrajšal za del dobrin in celo ogrozil preživetje ostalih članov.²⁹

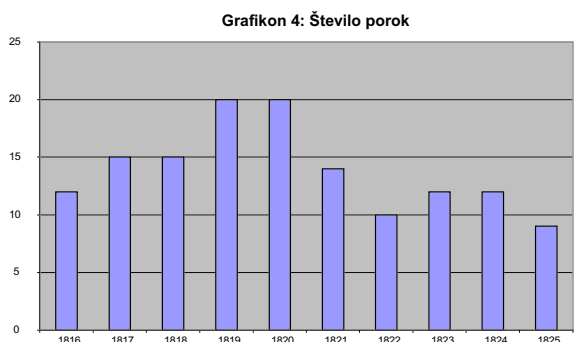
²⁷ V času Jožefa II. so posameznim davčnim občinam načelovali rihtarji ali župani. Resnično občinsko upravo so uvedli šele Francozi v Ilirskih provincah, ustvarili so komune (merije), na čelu katerih je bil župan (maire). Po odhodu Francozov Avstrijci teh upravnih enot niso popolnoma odstranili. Komune so ohranili kot "glavne občine", ki jim je načeloval župan (Oberrihter). Vse tri nazive sem upoštevala v razdelitvi poklicev kot en sam poklic.

Poroka Leopolda in Frančiške Pristavec 6. maja 1931 (lastnica Ana Pristavec, Podpeč 27)

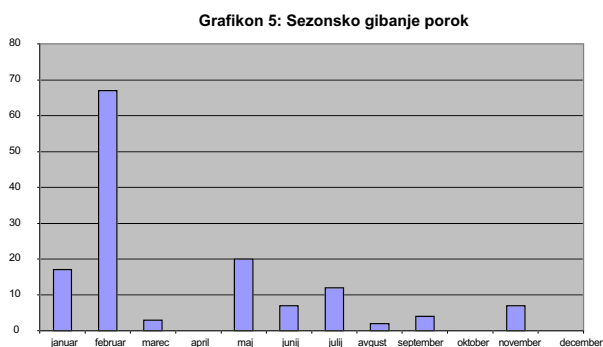
²⁸ Verginella, *Družina v Dolini pri Trstu v 19. stoletju*, str. 20.

²⁹ Verginella, *Ekonomija odrešenja in preživetja*, str. 247.

Tudi poroke so potekale po določenem vzorcu. Obstajajo povsem usklajena obdobja za sklepanje porok. V katoliških deželah ni bilo porok v času velikonočnega posta, ponekod tudi v času božičnega posta. Ljudje so se najpogosteje poročali v obdobjih, ki so prosta verskih prepovedi, in v predahu med poljskimi opravili.³⁰ Naslednja dva grafikona nam kažeta gibanje porok po letih in mesecih v letu:

Vidimo, da po številu porok izstopata leti 1819 in 1820, najmanj pa jih je bilo leta 1825. Povprečno je bilo sklenjenih 13,9 porok na leto. Število porok je posledica boljših oziroma slabših življenjskih razmer. V težkih časih so ljudje sklepali poroke kasneje, ko je bila situacija boljša, pa bolj zgodaj. Pozno stopanje žensk v zakon je bilo namreč tudi kontracepcijsko sredstvo, saj je pomenilo enega ali dva otroka več oziroma manj.³¹

Največ porok je bilo sklenjenih februarja, tik pred velikonočnim postom oziroma pred pustom, sledi večje število porok maja, tik po velikonočnem postu. Našla pa sem tudi en primer kršenja posta, seveda z dovoljenjem prečastitega ordinariata.³² Sezona porok je bila tudi v času med košnjo in žetvijo ter neposredno po žetvi, to je konec junija in v juliju. To je tudi čas povečane spolne aktiv-

nosti.³³ Vendar se število porok v tem času ne more primerjati s številom v začetku leta. Nekaj porok je bilo tudi v zimskem premoru, novembra. Božični čas je čas prepovedi, januarja pa se število porok spet poveča.

Povprečna starost ženinov je bila 28,8 let, nevest pa 26,6 let. Vendar pa je bilo veliko takih, ki se niso poročili prvič, tako da ta povprečna starost ni realna. Med ženini je bilo 29,5% vdovcev, med nevestami pa 11,5% vdov. Iz tega vidimo, da se je ponovno poročilo več moških kot žensk.

Izračunala sem tudi povprečno starost ženinov in nevest ob prvem vstopu v zakon (70,5% ženinov in 88,5% nevest se je poročilo prvič). Za ženine znaša 24,4 leta, za neveste pa 25,3 leta. Vidimo, da so se številke, predvsem za ženine, malo spremenile. Našla sem namreč kar tri ženine oziroma vdovce, ki so bili starejši od šestdeset let. Stari so bili 66, 72 in celo 95 let. Prvi je bil gostač, njegova nevesta pa je bila samska 40-letnica iz Ljubljane.³⁴ Drugi je bil kajžar, poročil pa se je s samsko 45-letnico iz Blata.³⁵ Tretji pa je bil tudi gostač, nevesto, ki je bila stara 49 let in samska, pa je našel na Studencu.³⁶ Sklepamo lahko, da je šlo pri teh treh porokah predvsem za izboljšanje premoženjskih razmer.

Če pogledamo povprečne starosti ob prvem vstopu v zakon, vidimo, da so se moški poročali skoraj eno leto prej kot ženske. Toda vprašati se moramo, koliko je lahko ta povprečna starost točna, glede na to, da sem pregledala samo deset let poročnih matičnih knjig. Če namreč pogledamo starost najmlajšega ženina in neveste, vidimo kar precejšnjo razliko. Najmlajši ženin je imel 16 let, prav tako tudi najmlajša nevesta. Odstopata torej kar 8,4 oziroma 9,3 let od povprečja. Najstarejši ženin ob prvem vstopu v zakon je imel 39 let, najstarejša nevesta pa 49 let. Tudi tu gre za veliko odstopanje od povprečja. 14,6 let pri moških in 23,7 let pri ženskah. Lahko pa za obdobje od 1816-1825 ugotovimo, da se ljudje niso poročali tako mladi.

Starost ženina in neveste je bila odvisna od različnih okoliščin. Gmotni položaj bi verjetno lahko uvrstili na prvo mesto. Ne le, da je poroka pomenila predvsem gospodarsko korist, pomanjkanje denarja je lahko občutno zmanjšalo možnosti za poroko. Če je bila nevesta revna, je morala biti vsaj zdrava in sposobna za delo. Za ženina je bila pomembna tudi generacijska zamenjava pri vodenju gospodarstva. Pogoste so bile tudi poroke vdovcev in vdov, saj je bilo treba čim prej vzpostaviti ravnovesje in zamenjati izgubljeno ženo ozi-

³⁰ Chaunu, *Civilizacija klasične Evrope*, str. 187-188.

³¹ Prav tam, str. 184.

³² NŠAL, Župnijski arhivi, Ig P 1816-1843, 23. marec 1823, str. 27.

³³ Chaunu, *Civilizacija klasične Evrope*, str. 185.

³⁴ NŠAL, Župnijski arhivi, Ig P 1816-1843, str. 13.

³⁵ Prav tam, str. 23.

³⁶ Prav tam, str. 26.

roma moža, še zlasti, če je primanjkovalo odrasle delovne sile in je bilo treba poskrbeti za majhne otroke. Poleg tega je bilo sklepanje porok odvisno še od trenutne gospodarske rasti in demografskega razvoja, saj je starostni vstop v zakon določal tudi plodnost. Zgodnja poroka je pomenila večje število otrok, pozna pa manjše, zato so ljudje pozno stopali v zakon predvsem ob slabih gospodarskih razmerah.

Povprečna starost vdovcev in vdov je bila 39,8 in 37,5 let. Vdovci so se poročali predvsem s starejšimi samskimi ženskami ali vdovami. Podobno so se poročale tudi vdove. Ali gre pri tem za drugo, tretjo itn. poroko pa nisem mogla ugotoviti, ker ni na razpolago poročnih matičnih knjig za obdobje pred letom 1816.

Poglejmo še krajevno poreklo ženinov in nevest. 10 ženinov je prišlo od drugod, kar znaša 7,9%. Prišli so iz naslednjih krajev: Pance, Štepanja vas v predmestju Ljubljane (župnija sv. Petra), Videm, Podklanec, Ponikve, Zalog, Lavrica, Vrh pri Višnji Gori, Rožnik. Čeprav so bile poroke zapisane v matične knjige tiste župnije, ki ji je pripadala nevesta, sem v poročnih matičnih knjigah izžanske župnije našla tudi 10 nevest (7,2%), ki niso bile od tukaj. Prišle so iz naslednjih krajev: Mački pri Robu, Glinek, Dolenja vas (župnija Polhov Gradec), Gornja Brezovica, Ljubljana (župnija sv. Jakoba), Savlje (župnija sv. Kancijana na Ježici), Lanišče, Blato, Želimlje, Ravne. Po tem bi lahko sklepali, da so se prebivalci izžanske župnije večinoma poročali med seboj, torej, da je bilo področje župnije samo sebi populacijsko zaledje. Če pa so si partnerje poiskali drugod, so to storili v sosednjih župnijah.

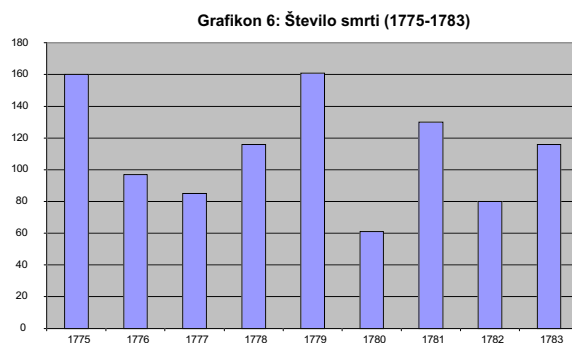
Večina ženinov in nevest se je poročila z dovoljenjem staršev oziroma z dovoljenjem gospostva Sonneg. Dovoljenje za poroko je bilo navedeno v posebni rubriki. Med temi je bilo tudi eno dovoljenje za kršenje velikonočnega posta. Zakonodaja 18. stoletja je sicer odpravila vse ženitne omejitve, čeprav je bilo še nekaj poskusov, da bi omejili poroke oseb, ki niso imele stalnega zaslужka.³⁷ Iz podatkov o dovoljenjih pa lahko vidimo, da so bili mladoporočenci še vedno močno vezani na skupnost, ki je nadzorovala njihove poročne izbire.

Konec življenjske poti

V zgodnejših mrliških matičnih knjigah so sicer vpisani pokopi, a lahko število pokopov vzamemo za število smrti. S pojavom nemških matrik so začeli vpisovati tudi datum smrti, ponavadi pa so

vpisali oba datuma. S pokopom oziroma celotnim pogrebnim obredom so se družinski člani in celotna skupnost dokončno poslovili od umrlega. Obredje, ki naj bi pokojniku zagotavljalo prehod v onostranstvo, drugim pa zaščito od vračanja umrlih v tostranstvo, je bilo namreč v tradicionalnem svetu kolektivna zadeva.³⁸ Naloga pogrebnega obreda je bila "krepiti socialna razmerja" in na ta način "zagotoviti trdnost kolektivne identitete skupnosti, ki jo je smrt ogrozila s tem, ko ji je vzela njenega člana."³⁹

Ker tudi mrliške matične knjige niso ohranjene za celo obravnavano obdobje, si najprej oglejmo obdobje od leta 1775 do marca 1784. V tem času je vpisanih 1041 oseb. Povprečno je umrlo 111,8 oseb na leto. Kako je število razporejeno po letih, nam kaže naslednji grafikon:

Izpustila sem leto 1784, ker sem našla le podatke za prve tri mesece. Krizni leti sta bili 1775 in 1779, najmanj ljudi pa je umrlo leta 1780. Vendar pri tem ne gre za kakšna velika odstopanja od povprečja. Nihanje števila smrti je, prav tako kot nihanje števila rojstev, odvisno od več dejavnikov, kot so razmere v gospodarstvu, vojne, naravne nesreče, epidemije, lakote. Če ti dejavniki delujejo posamično, lahko povzročijo večje ali manjše demografske krize, če pa delujejo skupaj, lahko pride tudi do demografske katastrofe. Ta se odraža v velikem povečanju smrtnih primerov.⁴⁰ V obravnavanem primeru ne gre za nobeno večjo demografsko krizo. Manjše krize so verjetno povzročile slabe letine, ki so za sabo potegnile porast cen, nižji standard, določeno podhranjenost nižjih slojev prebivalstva in zmanjšanje odpornosti, ki je povzročila večjo dovzetnost za bolezni. Kolikšen je vpliv slabih letin na smrtnost, je težko ugotoviti. Gotovo pa so obstajali še drugi vzroki za večjo umrljivost, kot so na primer nalezljive bolezni. Velik je bil tudi delež otrok, ki so umrli kmalu po rojstvu.

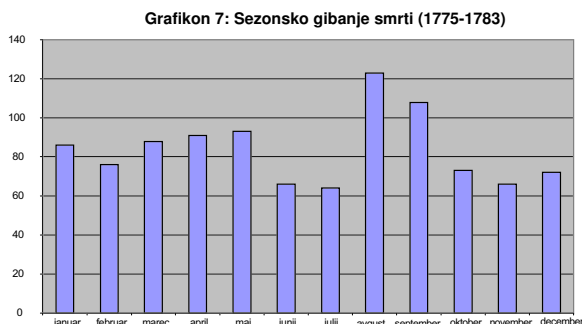
³⁷ Valenčič, O ženitni svobodi in njenih omejitvah od fevdalizma do liberalizma. *Zgodovinski časopis*, 22, 1968, str. 240-241.

³⁸ Verginella, *Družina v Dolini pri Trstu v 19. stoletju*, str. 25.

³⁹ Verginella, *Ekonomija odrešenja in preživetja*, str. 41.

⁴⁰ Chaunu, *Civilizacija klasične Evrope*, str. 200-208.

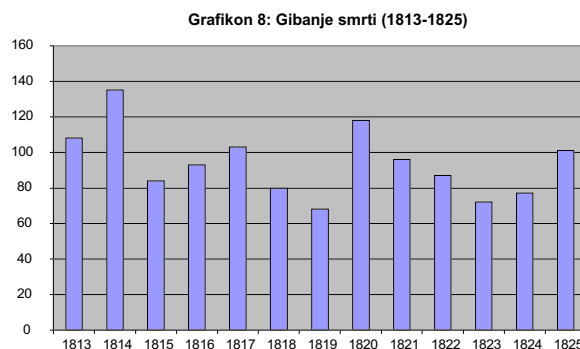
Prav tako kot rojstva in poroke je bila tudi smrtnost sezonsko pogojena. Pravzaprav je bila še bolj odvisna od letnih časov. Sezonsko gibanje smrti nam prikazuje naslednji grafikon:

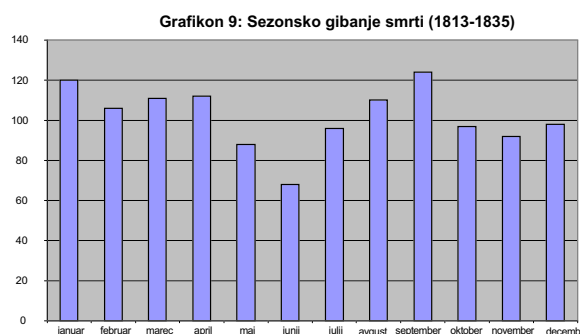
Največ smrti so zabeležili avgusta in septembra. Do povečane smrtnosti je v tem času prihajalo zaradi črevesnih bolezni pri novorojenčkih, poleg tega pa so bile matere izčrpane od napornega dela v času žetve in je v povezavi s slabo prehrano prihajalo do izgube mleka.⁴¹

Starosti umrlih niso pisali dosledno, ponekod ta podatek manjka, ponekod pa je zapisan do meseca in dneva natančno. Predvsem pri zelo starih osebah so lahko starost približno zaokrožili (na primer 90, 100 ali 110 let). Možno je, da so ljudje res dosegli tako starost, lahko pa so bili tako stari, da niso vedeli njihove natančne starosti. Poznavanje točne starosti včasih verjetno niti ni bilo tako nujno, njen pomen se je počasi uveljavljal z nastankom moderne državne uprave, ko so bili natančni podatki pomembni za šolo, vojsko in plačilo davka.⁴² V šestnajstih primerih starost ni bila zabeležena. Kakorkoli že, iz teh podatkov sem izračunala povprečno starost, ki znaša za moške 25,6 let in za ženske 27,3 leta.

Za obdobje od septembra 1812 do decembra 1825 je bilo v mrliške matične knjige vpisanih 1244 oseb oziroma povprečno 94 na leto. Starosti so ponekod zabeležene zelo natančno, lahko je navedeno leto, mesec in celo dan, vendar tudi tu najdemo primere, ko je dodana opomba "približno". Na splošno pa lahko vzamemo podatke o starosti za natančne. Povprečna starost ob smrti je bila 22,6 let za moške in 26,3 leta za ženske. Razporejenost smrti po letih nam kaže naslednji grafikon (tudi tu sem izpustila leto 1812, ker sem našla podatke le za zadnje tri mesece):

Največ smrti je bilo v letih 1814 in 1820. Spet bi lahko sklepali o enakih vzrokih kot v prejšnjem primeru. Za leto 1820 sem v mrliških knjigah odkrila povečan vpis smrti zaradi griže. Ne vem, če bi na podlagi tega lahko sklepali, da je prišlo do epidemije te bolezni, vsekakor pa so bile verjetno higienske razmere dovolj slabe, da je bila griža stalno prisotna. Oglejmo si še sezonsko gibanje smrti v tem obdobju:

Vidimo lahko, da se je razporeditev v primerjavi s prejšnjim obdobjem le malo spremenila. Opazna sta dva vrhunca smrtnosti. Prvi je bil pozimi in se vlekel do aprila, poznamo pa ga še danes. V tem času umirajo odrasli in starejši ljudje, predvsem zaradi pljučnih bolezni, saj so živeli v vlažnih in slabo ogretyh hišah. Drugi pa je bil avgusta in septembra, ko so umirali predvsem otroci.

Na povprečno starost prebivalstva je močno vplivala velika smrtnost otrok. Težava ni bila, kako roditi čim več otrok, ampak kako jih pripeljati do zrelih let, ko bi bili tudi sami sposobni ustvarjati družine. Poglejmo si smrtnost otrok po posameznih starostnih skupinah, od tistih, ki so preživeli prvo leto življenja, do tistih, ki so doživeli dvajseto leto,⁴³ in smrtnost odraslih. Starostne skupine pri odraslih sem razdelila na deset let.

⁴¹ Prav tam, str. 188.

⁴² Štuhec, O družini v Kranju sredi 18. stoletja. *Zgodovinski časopis*, 37, 1983, št. 4, str. 286-287.

⁴³ Pri razdelitvi teh starostnih skupin sem se ravnala po: Chaunu, *Civilizacija klasične Evrope*, str. 184-185.

Starost	Število umrlih	%
do 1. leta	299	24,0%
1-4 leta	295	23,7%
5-9 let	72	5,8%
10-19 let	59	4,7%
20-25 let	33	2,7%
26-30 let	42	3,4%
31-40 let	59	4,7%
41-50 let	70	5,6%
51-60 let	100	8,1%
61-70 let	124	10,0%
71-80 let	59	4,7%
81-90 let	27	2,2%
91-100 let	5	0,4%

Tabela 11: Diferenciacija umrlih po starosti (1812-1825)

Vidimo, da se je prebivalstvo pogosto srečevalo s smrtjo. Najvišji odstotek umrlih je bil med otroci do prvega leta starosti, skoraj enako velik pa je tudi odstotek umrlih otrok od prvega do četrtega leta. Oba znašata približno 24%, skupaj pa skoraj polovico celotnega števila umrlih oziroma 47,7%. Pri odraslih osebah sta bili najbolj ogroženi starostni skupini od 51 do 60 let in od 61 do 70 let. Odstotek umrlih za prvo skupino znaša 8,1%, za drugo pa 10%.

Pri tako veliki umrljivosti otrok bi se lahko vprašali, kako so ljudje sprejemali njihovo smrt. Verjetno so jo sprejeli kot nujnost, vsekakor pa je bila smrt tako odraslih kot otrok nekaj vsakdanjega in neizbežnega. Če je v družini primanjkovalo sredstev za preživetje, je smrt enega od otrok lahko pomenila celo odrešitev. Družino je bolj prizadela smrt odraslega, za delo sposobnega člana, saj se je lahko prekinilo obdelovanje posesti, na ta način pa je bila lahko ogrožena eksistenca celotne družine. Smrt žene, ki je zapustila majhne otroke, je pomenila, da si je moral mož čim hitreje najti novo ženo in tako ponovno vzpostaviti ravnovesje v družini. Vsekakor pa je smrt bolj prizadela družine, pri katerih je primanjkovalo delovne sile.⁴⁴

Podatki nam kažejo izredno nihanje umrljivosti glede na starostne skupine. Na prvem mestu so bili otroci do četrtega leta starosti, do adolescence pa se je njihova umrljivost vztrajno zniževala. Delež umrlih v starostni skupini od 20 do 25 let je bil 2,7%, nato pa se je odstotek umrlih zviševal do starostne skupine od 61 do 70 let in spet padal pri višjih starostnih skupinah.

Če torej pogledamo povprečno starost samo za odrasle osebe, lahko predpostavimo, da se ta ob-

čutno zviša. Najprej pa je treba določiti starostno mejo med otroki in odraslimi, kar ni tako preprosto. Otroci so bili v tradicionalni družbi namreč že zgodaj vključeni v delo družine. Njihova naloga je bila, da pazijo na manjše otroke, pasejo živino in pomagajo odraslim pri delu na polju pa tudi pri drugih opravilih. Podobno so tudi starejši člani družine, ki so jim moči že počasi pešale, še naprej sodelovali pri delu v hiši.⁴⁵ Za ločnico med otroki in odraslimi bi lahko vzeli starost, pri kateri so se poročili. Povprečno starost ženinov in nevest ob prvem vstopu v zakon sem omenila že v poglavju o porokah, vendar je le-ta občutno previsoka. Zato sem se odločila, da vzamem starost najmlajšega ženina in neveste. Za oba je znašala 16 let. Če torej izračunamo povprečno starost odraslih oseb od šestnajstega leta naprej, vidimo občutno razliko. Povprečna starost za moške je bila 56,2 leti, za ženske pa 51,3 leta. Sem pa pri tem opazila še eno zanimivost. V odraslih letih je umrlo veliko več žensk kot moških; žensk je bilo 61%, moških pa le 39%, medtem ko je pri celotnem številu smrti (za obdobje od 1812-1825) razlika manjša. 45,1% vseh smrti je odpadlo na moške, 54,9% pa na ženske. Po tem bi lahko sklepali, da so bili dečki dosti manj odporni kot deklice, torej da je bila njihova umrljivost večja.

V latinskih matrikah bolezni oziroma vzrokov smrti običajno niso zapisovali. Za obdobje od januarja 1775 do marca 1784 sem naletela le na nekaj opomb o vzroku smrti. Največ je bilo primerov nenadne smrti (16), štirikrat je šlo za utopitev, ena smrt je bila posledica padca s češnje, 25-letni Luka Primožič, hlapec Matije Zalarja s Kremenice, pa se je obesil.⁴⁶

V času od septembra 1812 do decembra 1825 so že dosledno zapisovali vzrok smrti oziroma bolezni umrlega. Kljub temu sem imela z obdelavo teh podatkov kar nekaj težav, saj je bilo kljub rednemu zapisu (manjkata le dva vzroka smrti) včasih težko prepoznati pravi vzrok. Z medicinsko terminologijo zapisovalci v tistem času najverjetneje niso bili seznanjeni, čeprav so nekateri zapisi zelo natančni. Večinoma pa so uporabljali ohlapne definicije oziroma le približno omenjali bolezni, velikokrat so se zadovoljili z raznimi vročičnimi boleznimi ali oslabelostjo. Za iste bolezni so večkrat uporabljali različna imena ali pa so za en vzrok smrti napisali kar več bolezni. Vzroki smrti so bili zelo različni, največkrat pa sem zasledila naslednje bolezni:

⁴⁴ Verginella, *Družina v Dolini pri Trstu v 19. stoletju*, str. 25.

⁴⁵ Prav tam, str. 10.

⁴⁶ NŠAL, Župnijski arhivi, Ig M 1772-1784, 15. september 1783.

Bolezen	Št. umrlih	%
krči	228	18,3%
jetika	212	17,0%
oslabelost	148	11,9%
vročična bolezen	92	7,4%
griza	91	7,3%
astma	89	7,2%
vodenica	61	4,9%

Tabela 12: Seznam najpogostejših bolezni

Število krčev je zajemalo predvsem krče pri majhnih otrocih, nekaj pa je bilo tudi primerov kolike pri odraslih. Jetika je bila bolezen nižjih slojev, ki so živeli v slabih higienskih in stanovanjskih razmerah. Bolezen je bila nalezljiva, bacil pa se je prenašal s kapljicami slin ob kašljanju, govorjenju ali kihanju.⁴⁷ Tudi griza je bila nalezljiva bolezen, ki se je pojavljala zaradi umazanije, njeni najpogostejši prenašalci pa so bili muhe in ljudje.⁴⁸

Torej je treba veliko bolezni pripisati slabim stanovanjskim razmeram in pomanjkljivi higieni. Če dodamo k temu še slabo in nezadostno prehranjevanje ter iz tega izhajajočo neodpornost, dobimo plodna tla za nalezljive bolezni. Tudi lakota je bila verjetno vzrok za marsikatero smrt, čeprav so uradno zabeležili oslabelost. Dve zaporedni slabi letini sta namreč že lahko povzročili lakoto, ta pa je olajšala delo nalezljivim boleznim. Včasih lahko najdemo zapise o smrti beračev, ki so umrli na poti. Oslabelost je bila na splošno zelo pogost vzrok smrti, ker je zajemala bolezni majhnih otrok od rojstva do prvega leta starosti in izčrpanost ter s tem povezane bolezni starejših ljudi. Tudi vročične bolezni so verjetno skrivale celo paleto bolezni, včasih so tudi natančneje definirane (na primer živčna vročica, žolčna vročica, katarna vročica).

Nekaj smrti so povzročile tudi nesreče, ki so se verjetno največkrat zgodile pri različnih poljedelskih opravilih. Le-te so bile različne: utopitev (4 primeri), padec (z drevesa, vozu ali strehe, 4 primeri), dva je udarila strela, dva je ubil konj, dva pa podrto drevo. Našla sem še primer pretresa možganov in zloma hrbtenice, ki jih najverjetneje tudi lahko štejemo med nesreče, čeprav natančen vzrok ni naveden. Skupno število smrti zaradi nesreč ni veliko, le 1,3% celotnega števila smrti.

Bolezni se po starostnih skupinah močno spreminjajo. Do prvega leta starosti so bili najpogostejši vzrok smrti krči, sledila pa jim je oslabelost. Kaj natančno se je skrivalo pod tema dvema oznakama, bi težko rekli, saj so ju uporabljali skozi celo otroško dobo, največkrat pa so se zatekli k

oznaki oslabelost tudi v povezavi z drugimi boleznimi. Tako so na primer za enomesečnega Jožefa zapisali, da je umrl zaradi prehitrega rojstva, slabosti in krčev.⁴⁹ Zapisovalci so pogosto z manjšo pozornostjo zabeležili smrt novorojenčka, čeprav bi to težko pripisali pomanjkljivi terminologiji s področja medicine. Ko so 10. januarja 1820 v Strojnovem potoku pri Pijavi Gorici našli mrtvega novorojenčka, so napravili sodno obdukcijo in v matično knjigo zapisali, da je umrl zaradi izkrvavitve.⁵⁰ Mogoče bi to manjšo pozornost lahko pripisali odnosu, ki ga je do zgodnjega otroštva imela kmečka družba.⁵¹

V drugi starostni skupini otrok med prvim in četrtem letom starosti so bolezni že drugače razporejene. Na prvo mesto pride jetika, sledita pa ji griza in krči. Na splošno je bila griza predvsem bolezen otrok. Podobno je tudi pri skupinah od 5 do 9 let in od 10 do 19 let. Glavna bolezen odraslih je bila jetika, v velikem številu je bila prisotna do starostne skupine od 51 do 60 let. Tu pa se ji pridružijo še pljučne bolezni, predvsem astma, vodenica in starostna oslabelost. V vseh starostnih skupinah se pojavljajo različne vročične bolezni. Našla pa sem samo štiri primere smrti zaradi poroda, kar je 0,3% vseh smrti.

Še za konec

Za gradivo pričujočega dela sem si izbrala matične knjige ravno iz obdobja, ko so postopoma ukinjali narativno pisane latinske matrike in začeli uvajati tabelarične matrike, pisane v nemškem jeziku. Razlika med obema vzorcema je bila očitna. V prvem primeru so bili podatki običajno skopi, predvsem pa niso bili enotni, ampak odvisni od zapisovalca. V drugem primeru so bili odvisni od že vnaprej določene razpredelnice, čeprav so zapisovalci tudi rabili nekaj časa, da so jih začeli izpolnjevati dosledno. Iz leta v leto pa so matične knjige vsebovale več podatkov.

Na prvi pogled nam matične knjige nudijo le podatke za statistično obdelavo. Vendar nam poleg raziskave demografskega gibanja nudijo tudi vpogled v vedenjske vzorce malih ljudi, ki najpogosteje za sabo niso pustili drugih podatkov o svoji eksistenci kot zapis o krstu, poroki in smrti, saj večina prebivalstva ni bila pismena. Ti podatki pa nam vendarle lahko pokažejo nekaj več kot samo številke in nam vsaj delno pomagajo razjasniti dogodke iz njihovega življenja. Dogodke, ki so jih seveda spremljali določeni obredi in s katerimi je skupnost potrjevala ugled posameznika ter dru-

⁴⁷ Šega, *Zdravstvene in higienske razmere v Ljubljani (1895-1910)*, str. 45-46.

⁴⁸ Prav tam, str. 41.

⁴⁹ NŠAL, Župnijski arhivi, Ig M 1818-11840, 18. maj 1821, str. 24.

⁵⁰ Prav tam, 10. januar 1820, str. 14.

⁵¹ Verginella, *Družina v Dolini pri Trstu v 19. stoletju*, str. 28.

žine v okviru te skupnosti. Krst, poroka in smrt so bili mejniki v življenju preprostih ljudi, ko so ustvarjale nove družinske povezave.

Da bi lahko čim bolje prikazala strukturo in značilnosti prebivalstva, sem se seveda morala omejiti na določeno obdobje, delno pa me je omejilo tudi samo gradivo, ki je bilo (ali pa ne) na voljo v arhivu.

Človekovo življenje v tradicionalnem kmečkem svetu je bilo negotovo. Čeprav se je rodilo veliko otrok, je smrtnost vse izničila. Kar polovico umrlih so bili otroci do četrtega leta starosti. Na splošno je bila smrt otrok ali odraslih nekaj vsakdanjega in neizbežnega. Slaba prehrana, neugodne bivalne razmere in pomanjkljiva higiena so bili glavni vzroki za različne nalezljive bolezni. Zaradi nedoslednosti pri pisanju jih je bilo včasih že kar težko prepoznati. Medtem ko so otroci umirali zaradi griže, oslabelosti in krčev, malo starejši pa tudi za jetiko, so starejši ljudje trpeli predvsem zaradi pljučnih bolezni in starostne oslabelosti. Večina odraslih med tema dvema starostnima skupinama je umrla zaradi jetike. Bolezni in število smrti so bili odvisni tudi od letnih časov. Pozimi je umrlo več odraslih in ostarelih ljudi, poleti pa več otrok.

Tudi rojstva in poroke so poznale določen sezonski ritem. Višek rojstev je bil na začetku leta, januarja, in ob koncu leta, oktobra, novembra in decembra. Rjstva so bila seveda odvisna od spočetij, le da so ta imela le en višek v letu, meseca aprila. Po rojstvu pa je bilo treba otroku izbrati ustreznega botra, ki je v hudi uri priskočil na pomoč ne samo krščencu, temveč celotni družini. Boter je lahko vplival tudi na izbor novorojenčkovega imena. Vendar lahko skoraj z gotovostjo trdimo, da je bil v kmečkem okolju izbor imena večinoma odvisen od svetnika, v čigar varstvo so zaupali otroka.

Poroke so najmanj temeljito predstavljene, kar izhaja iz pomanjkanja gradiva. Kljub temu pa lahko iz podatkov razberemo nekaj značilnosti. Poroka je bil prvi veliki korak v odraslem življenju, takrat je bilo posameznikovo življenje na novo določeno. Izrazit višek porok je bil pred velikonočnim postom, februarja. Ženini in neveste se v nasprotju s splošnimi trditvami niso poročali rosno mladi. Starost na splošno ni bila tako odločilen pogoj kot, denimo, premoženje ali sposobnost za delo. Poroka je bila namreč v prvi vrsti materialna transakcija. Ljubezensko razmerje ni bilo pogoj za zakonsko zvezo, čeprav bi se vsi strinjali, da bi kaj takega iz matičnih knjig težko razbrali.

V kmečki družbi je bil človek neločljivo povezan z menjavanjem letnih časov. Od njih je bilo odvisno delo, življenje in smrt. Skozi statistično obdelavo podatkov lahko le delno predstavimo življenje in zakonitosti takratnih malih ljudi, njihove vedenjske vzorce in strategije, njihovo spo-

prijemanje z dobrimi in slabimi stranmi življenja. Mogoče pa lahko skozi te skromne podatke včasih le začutimo koščke življenjskega ciklusa, z malo domišljije pa bi si lahko celo predstavljali njihovo življenje, njihovo pot od rojstva do smrti.

VIRI IN LITERATURA

ARHIVSKI VIRI

NŠAL – Nadškofijiski arhiv Ljubljana, Župnijski arhivi:

Rojstna matična knjiga Ig R 1746-1775
 Rojstna matična knjiga Ig R 1775-1784
 Rojstna matična knjiga Ig R 1784-1786
 Rojstna matična knjiga Ig R 1794-1805
 Rojstna matična knjiga Ig R 1805-1812
 Rojstna matična knjiga Ig R 1812-1818
 Rojstna matična knjiga Ig R 1818-1843
 Poročna matična knjiga Ig P 1816-1843
 Mrliška matična knjiga Ig M 1772-1784
 Mrliška matična knjiga Ig M 1812-1818
 Mrliška matična knjiga Ig M 1818-1840

LITERATURA

- Braudel, Fernand: *Strukture vsakdanjega življenja: mogoče in nemogoče. Materialna civilizacija, ekonomija in kapitalizem, XV.-XVIII. stoletje*. Ljubljana : ŠKUC, Filozofska fakulteta, Znanstveni inštitut (Studia humanitatis), 1988.
- Butina, Vasja: *Moj rodovnik : priročnik za raziskovanje rodu*. Ljubljana : Cankarjeva založba, 1998.
- Chaunu, Pierre: *Civilizacija klasične Evrope*. Beograd : Jugoslavija, 1977.
- Černič, Majda: *Procesi spreminjanja družine od 15. do 19. stoletja. Zgodovinski časopis*, 42, 1988, št. 4, str. 543-554.
- Flandrin, Jean-Louis: *Družina : sorodstvo, družina in spolnost v Franciji od 16. do 18. stoletja*. Ljubljana : Delavska enotnost, 1986.
- Gestrin, Ferdo: *Svet pod Krimom*. Ljubljana : ZRC SAZU, ŠKUC, 1993.
- Keber, Janez: *Leksikon imen*. Celje : Mohorjeva družba, 1996.
- Kos, Milko: *Gradivo za historično topografijo Slovenije (za Kranjsko do leta 1500)*. Ljubljana : Inštitut za občo in narodno zgodovino SAZU, 1975.
- Pančur, Andrej: *Celjani v krstnih knjigah od 1773 do 1857. Iz zgodovine Celja (Odsevi preteklosti 1., ur. Marija Počivavšek)*. Celje: Muzej novejšje zgodovine, 1996, str. 185-234.
- Puhar, Alenka: *Prvotno besedilo življenja : oris zgodovine otroštva na Slovenskem v 19. stoletju*. Zagreb : Globus, 1982.
- Studen, Andrej: *Stanovati v Ljubljani : socialno-*

- zgodovinski oris stanovanjske kulture Ljubljancev pred prvo svetovno vojno*. Ljubljana : ISH (Studia humanitatis. Apes; 4), 1995.
- Šega, Judita: *Zdravstvene in higienske razmere v Ljubljani (1895-1910)*. Ljubljana : Zgodovinski arhiv (Gradivo in razprave; 12), 1993.
- Štuhec, Marko: O družini v Kranju sredi 19. stoletja. *Zgodovinski časopis*, 37, 1983, št. 4, str. 285-294.
- Štuhec, Marko: Prebivalstvo Ljubljane v drugi polovici 17. stoletja na podlagi matičnih knjig. *Kronika*, 33, 1985, št. 2-3, str. 124-136.
- Torkar, Zora: *Beži Ljubljana, Gradec se skrij, Dunaj tud' Kamniku gliha nič ni. Najpremožnejši meščani Kamnika v drugi polovici 19. stoletja*. Kamnik : Kulturni center, 1996.
- Valenčič, Vlado: O ženitni svobodi in njenih omejitvah od fevdalizma do liberalizma. *Zgodovinski časopis*, 22, 1968, str. 225-259.
- Verginella, Marta: *Ekonomija odrešenja in preživetja. Odnos do življenja in smrti na tržaškem podeželju*. Koper : Zgodovinsko društvo za južno Primorsko, Znanstveno raziskovalno središče Republike Slovenije (Knjižnica Annales 14), 1996.
- Verginella, Marta: *Družina v Dolini pri Trstu v 19. stoletju*. Ljubljana, Trst : Zveza zgodovinskih društev Slovenije (Zbirka zgodovinskega časopisa 7), 1990.
- Vilfan, Sergij: *Pravna zgodovina Slovencev*. Ljubljana : Slovenska matica, 1996.
- Vodnik po matičnih knjigah za območje SR Slovenije*. Ljubljana, 1972.
- Zgodovina cerkve na Slovenskem*. Celje : Mohorjeva družba, 1991.
- Zgodovina Slovencev*. Ljubljana : Cankarjeva založba, 1979.

ZUSAMMENFASSUNG

Die Bevölkerung im Raum Ig im Lichte der Matrikeln

Der Beitrag beruht auf Matrikeln aus einer Zeit, wo man allmählich die narrativen Lateinmatrikeln aufzuheben und tabellarische Matrikeln in deutscher Sprache einzuführen begann. Im ersten Fall waren die Einträge gewöhnlich spärlich und uneinheitlich, im letzteren von einer bereits vorgegebenen Tabelle abhängig, wobei ein folgerichtiger Eintrag auch nicht ohne Zeitaufwand zu bewerkstelligen war. Die Matrikelbücher bieten uns

außer Angaben zur statistischen Bearbeitung von Struktur und Eigentümlichkeit der Bevölkerung zum Teil auch Einblick in deren Leben. Taufe, Trauung und Tod stellten nämlich jene Meilensteine dar, die neue Familienverhältnisse schufen.

Das Leben des Menschen in einer traditionellen Bauernwelt war unsicher. Die Sterblichkeitsrate war sehr hoch, gut die Hälfte der Todesfälle entfiel auf Kinder bis zum vierten Lebensalter. Im allgemeinen war der Tod von Kindern oder Erwachsenen etwas Alltägliches und Unausweichliches. Schlechte Ernährung, ungünstige Wohnverhältnisse und mangelnde Hygiene waren die Hauptursachen für verschiedene ansteckende Krankheiten. Während die Kinder an Ruhr, Körperschwäche und Krämpfen starben, etwas ältere Kinder auch an Tuberkulose, hatten ältere Leute vor allem unter Lungenkrankheiten und Altersschwäche zu leiden. Die meisten Erwachsenen zwischen diesen zwei Altersgruppen starben jedoch an Tuberkulose. Krankheit und Zahl der Todesfälle hingen auch von der Jahreszeit ab. Im Winter starben mehr Erwachsene und ältere Leute, im Sommer dagegen mehr Kinder.

Auch Geburten und Trauungen kannten einen gewissen saisonbedingten Rhythmus. Am höchsten war die Geburtenrate zu Jahresbeginn, im Januar, und am Jahresende, im Oktober, November und Dezember. Die Geburten hingen natürlich von der Zeugung ab, hatten jedoch nur einen Höhepunkt im Jahre, und zwar im Monat April. Nach der Geburt mußte für das Kind ein Pate gefunden werden, der nach Möglichkeit nicht nur dem Täufling, sondern der ganzen Familie helfen sollte. Der Pate übte auch Einfluß auf die Wahl des Namens des Neugeborenen aus, doch im bäuerlichen Milieu hing diese meistens von dem Heiligen ab, unter dessen Schutz man das Kind stellte.

Die Trauungen sind aus Quellenmangel am spärlichsten präsentiert. Dennoch lassen sich aus einschlägigen Einträgen einige Charakteristika ableiten. Die Trauung war der erste entscheidende Schritt im Leben eines/einer Erwachsenen, wurde doch bei dieser Gelegenheit das Leben des Menschen aufs neue definiert. Eine Schwemme von Trauungen sind in der Fastenzeit vor Ostern, im Februar, zu verzeichnen. Bräutigame und Bräute heirateten im Gegensatz zur stark verbreiteten Meinung nicht mehr ganz jung. Das Alter stellte im allgemeinen keine so entscheidende Bedingung dar wie etwa das Vermögen oder die Arbeitsfähigkeit.

Das Leben der damaligen Landbevölkerung war eng mit der Natur verbunden, was auch in den saisonbedingten Geburts-, Trauungs- und Sterblichkeitsraten zum Ausdruck kommt. Im ganzen blieben die demographischen Daten in jenem Zeitalter jedoch ziemlich konstant, zeigten also keine rapide Zu- oder Abnahme der Bevölkerung.